પૂર્વછાયો- શુભમતિ સહુ સાંભળો, અતિપ્રતાપી કૃષ્ણદેવ ।
ત્યાર પછીની વારતા, કહું સાંભળો સહુ તતખેવ ॥૧॥
અતિસામર્થિ વાવરે, જનમન મનાવા કાજ ।
લોકમાં અલૌકિકપણું, દેખાડે છે મહારાજ ॥૨॥
જે સુખ ન સુણ્યું શ્રવણે, નયણે ન દિઠું નિરધાર ।
તેહ સુખ આ ભૂમિમાં, ભોગવે છે નર ને નાર ॥૩॥
તેહ પ્રતાપ શ્રીહરિતણો, જાણે જન સહુ કોય ।
ત્યાર પછીની કથા કહું, સહુ સાંભળજ્યો ચિત્તપ્રોય ॥૪॥

ચોપાઇ- પ્રભુ સમર્થ સુખના ધામ, બેઠા સંતમાંહિ ઘનશ્યામ ।
કરે ધ્યાન ધારણાની વાત, સુણી જન થાય રળિયાત ॥૫॥
પછી થયા થોડાઘણા દન, બેસે સંત ને કરે ભજન ।
ત્યાં તો ધ્યાનમાં દીઠા દયાળ, સહજાનંદ જનપ્રતિપાળ ॥૬॥
જેના એકેક અંગે નિદાન, કોટિ સૂરજ શશિ સમાન ।
નિસરે છે તેજના સમોહ, ઘનશ્યામ મૂરતિ છે સોહ ॥૭॥
અંગે પહેર્યાં પીતાંબર નાથે, મોરમુગટ ધર્યો છે માથે ।
કૌસ્તુભમણિ વૈજયંતિમાળા, દિવ્ય ઘરેણે શોભે રૂપાળા ॥૮॥
બેઉ હાથે વજાડે છે વેણ, એવા કૃષ્ણ દિઠા સુખદેણ ।
થયું એવું સાક્ષાત્કાર દ્રષ્ણ, જાણ્યા પૂર્ણ પુરુષોત્તમ કૃષ્ણ ॥૯॥
પછી કરી પરસ્પર વાત, થયા સંત રાજી રળિયાત ।
સહેજે સહેજે આપે છે આનંદ, સુખદાયી સ્વામી સહજાનંદ ॥૧૦॥
સહજે સહજે થાય છે સમાધ્ય, જે કોઇ દેવને છે જો દુરાધ્ય ।
પછી ચલાવ્યું એજ પ્રકરણ, થાય સમાધિ હોય સ્મરણ ॥૧૧॥
બાળ જોબન ને વૃધ્ધ વળી, થાય ધારણા ને પડે ઢળી ।
દ્વિજ ક્ષત્રિ વૈશ્ય શૂદ્ર ચાર, હોય કોઇ નર વળી નાર ॥૧૨॥

પડે નજરે થાય પ્રાણ લીન, મર હોય કોઈ જો મલિન ।
રામઉપાસી રામને દેખે, કૃષ્ણઉપાસી કૃષ્ણને પેખે ॥૧૩॥
નૃસિંહઉપાસી દેખે નૃસિંગ, દેખે ઈષ્ટ થાય દલે દંગ ।
શિવઉપાસી દેખે શિવને, થાય દર્શન બહુ જીવને ॥૧૪॥
દેવીઉપાસક દેખે દેવી, આવે ધ્યાનમાં મૂરતિ એવી ।
આવે જૈન દેખે તીર્થંકર, વળી મ્લેચ્છ દેખે પેગંબર ॥૧૫॥
પીરઉપાસી દેખે પીરને, વીરઉપાસી દેખે વીરને ।
દેખે બ્રહ્મને બ્રહ્મઉપાસી, એકરસ ચિદ્‌ઘનરાશિ ॥૧૬॥
વામનઉપાસી દેખે વામન, લછમનના દેખે લછમન ।
દેખે હનુમાનના હનુમાન, થાય માર્ગીને ધણીનું ધ્યાન ॥૧૭॥
સૂર્યઉપાસી સૂર્ય નિહાળે, ભૈરવઉપાસી ભૈરવ ભાળે ।
એમ આપ આપણા જે દેવ, દેખે ધ્યાનમાંહિ તતખેવ ॥૧૮॥
હોય પાપી તે દેખે કૃતાંત, જેવું દેખે તેવું કહે વૃતાંત ।
કોઈ દેખે છે શેષ ગણેશ, થાય ધારણા એમ હમેશ ॥૧૯॥
દેખે સુરપુર ને કૈલાસ, કોઈ સત્યલોક વૈકુંઠવાસ ।
કોઈ ગોલોક બ્રહ્મનગરી, એમ દેખાડે ધ્યાનમાં હરિ ॥૨૦॥
કોઈ દેખે દેહનું સ્વરૂપ, મહા મલિન જાણે નરકકૂપ ।
દેખે પોતાનું પારકું મન, જેમ દેખે તેમ કહે જન ॥૨૧॥
એમ દેખાડ્યો પ્રતાપ ઘણો, સહુ જાણે આ મહારાજ તણો ।
દેખે નાથને નાડી તણાય, નિરખી સ્વામીને સમાધિ થાય ॥૨૨॥
પછી સહુને વાત સાચી લાગી, થયા સત્સંગી સ્વમત ત્યાગી ।
ચારી સંપ્રદાયના સંત આવ્યા, જાણી કલ્યાણ સ્વામીના કાવ્યા ॥૨૩॥
તેને શિખવે છે યોગકળા, શિખે જન મળી તે સઘળા ।
જે જે દેખે સમાધ્યે સાક્ષાત, સુણો સહુ કહે તેની વાત ॥૨૪॥
રાધા પાર્ષદાદિ વ્રજપતિ, દેખે ગોલોકમાં કરી ગતિ ।
વૈકુંઠ રમા ને પારષદ, દેખે સમાધિમાં હરિ સદ્ય ॥૨૫॥
કોઈ દેખે મહાપુરુષ અભેવ, શ્વેતદ્વીપમુક્ત વાસુદેવ ।

રમા પાર્ષદ ભૂમાપુરુષ, દેખે તેજ મંડળ સુજસ ॥૨૬॥
કોઈ નરનારાયણ ઋષિ, દેખે વિશાલા ને થાય ખુશી ।
કોઈને યોગેશ્વર ભગવાન, તેનું કરાવે જનને ધ્યાન ॥૨૭॥
ક્ષીરસાગરે કમળા સાથ, દેખે શેષપર સુતા નાથ ।
કોઈ દેખે હિરણ્યમય શ્યામ, અર્કબિંબ સહિત સુખધામ ॥૨૮॥
યજ્ઞપુરૂષરૂપ જન જોય, માને સહુનું કારણ હરિ સોય ।
કોઈ નાડી પ્રાણને સંકેલી, દેખે પ્રગટ મૂર્તિ રસિલી ॥૨૯॥
પ્રાણ રાખવા ત્યાગવા તર્ત, થવા સ્વતંત્ર જન સમર્થ ।
કોઈ સિધ્ધાસન પદ્માસન, જાણે વીર વજ્રાસન જન ॥૩૦॥
સ્વસ્તિ શબાસને રાખી પ્રાણ, થાય તન સમ કાષ્ટ પાષાણ ।
બાળ યુવા વૃધ્ધ ત્રિયા જેહ, ધ્યાનમાંથી ન નીસરે તેહ ॥૩૧॥
તેમાંથી કેને પ્રહરે જગાડે, કેને બે પોરે કેને બે દાડે ।
કેને પક્ષ માસ માસે દોય, જાગે ત્રણ ચાર માસે કોય ॥૩૨॥
થોડે કાળે બહુ કાળે ઉઠાડે, શબ્દ સંકલ્પે જોઈ જગાડે ।
કોઈ ન જાગે નાવે દેહમાં, તેને જોરે લાવે તન તેમાં ॥૩૩॥
કોઈ બ્રહ્મપુર વૈકુંઠ જેહ, કરે ગોલોકની વાત તેહ ।
શ્વેતદ્વીપ ત્રિલોક નિહાળી, કહે સુરાસુર સ્થાન ભાળી ॥૩૪॥
કહે સ્થાન અજ હરિ હરનું, કહે લોકાલોકથી પરનું ।
ભૂગોળ ખગોળ કે પાતાળ, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલયકાળ ॥૩૫॥
એવા જોઈ પાકી સ્થિતિવાળા, તેને શિખવે છે યોગકળા ।
શિખવે નાડી ખેંચીને મેલે, સર્વે અંગેથી પ્રાણ સંકેલે ॥૩૬॥
એક અંગે લાવે જીવ પ્રાણ, એમ શિખવે સહુને સુજાણ ।
પછી અંગ કાપે બાળે કોય, તેની પીડા પંડે લેશ નોય ॥૩૭॥
કોઈ રહ્યા અંતર્દૃષ્ટિ કરી, કોઈ દેખે દૃષ્ટિ આગે હરિ ।
કોઈ એકનેત્રે મૂર્તિ લાવે, કોઈ દોય દ્રગમાં ઠેરાવે ॥૩૮॥
કોઈ ઉલટાં પલટાવે નેણ, એમ શિખવે છે સુખદેણ ।
તેમાં મૂર્તિ મિટેથી ન જાય, અક્ષિવિદ્યા એ નામ કહેવાય ॥૩૯॥

ફેરિ નેત્ર તાણે નાડી પ્રાણ, એહ અક્ષિવિદ્યાનું એંધાણ ।
અનિમેષ રહે દ્રગ દોય, એવું શિખવે શ્રીહરિ સોય ॥૪૦॥
ષટ ચક્રમાંથી ચક્ર એક, શિખાવે પ્રાણ રૂંધવા વિવેક ।
એકચક્રે રહી સુણે બહુરવ, એક ચક્રે રહી ગણે પ્રણવ ॥૪૧॥
ઈડા પિંગલા સુષુમ્ણા નાડી, તેને મારગે ચલાવે દાડી ।
રવિ ચંદ્રનું લોક પમાડે, કોઈને સુરપુર દેખાડે ॥૪૨॥
કરાવે અન્ય તનમાં પ્રવેશ, જાણે પરના મનની અશેષ ।
વળી પરના પ્રાણ કરે રૂંધ, એવું શિખવે જનને સુબુદ્ધ ॥૪૩॥
જાણે પરના અંતરની આપે, તેતો શ્રીહરિને પરતાપે ।
એવો પ્રતાપ ન જાય કેયે, સહુ વિચારી રહ્યા છે હેયે ॥૪૪॥
પછી વાત ચાલી ગામોગામ, કહે પ્રકટ્યા પૂરણકામ ।
વળી બાંધ્યાં સદાવ્રત બહુ, સુણો સહુ નામ તેનાં કહું ॥૪૫॥
માણાવદ્ર લોજ માંગરોળે, થાય તીર્થવાસી ત્યાં ટોળે ।
અગત્રાઈ ભાડેર ધોરાજી, તિયાં જમે સાધુ થાય રાજી ॥૪૬॥
જામવાળિ ભુજ ને નગર, ફણેણી સાંકળી જેતપર ।
કોટડું ગઢડું કારિયાણી, આવે તીર્થવાસી તિયાં તાણી ॥૪૭॥
જેતલપુર ને શ્રીનગર, એહ આદિ બીજાં બહુ પુર ।
દિયે સદાવ્રત દેદેકાર, સર્વે જન કરે જેજેકાર ॥૪૮॥
એમ આનંદ ઉત્સવ થાય, ગુણ શ્રીહરિજીના ગવાય ।
પછી મહારાજ કહે મુનિરાય, અમે જાશું સતસંગમાંય ॥૪૯॥
તમે રાજી આનંદમાં રહેજ્યો, રૂડી રીત્યે સદાવ્રત દેજ્યો ।
એમ કહી સ્વામી સહજાનંદ, ચાલ્યા જનને દેવા આનંદ ॥૫૦॥
ત્યાંથી આવ્યા મેઘપુરમાંય, મળ્યા મુક્તાનંદ સ્વામી ત્યાંય ।
તેતો ગયા હતા કચ્છદેશ, દેવા સહુને સારો ઉપદેશ ॥૫૧॥
તેણે સુણીતિ સમાધિ કાને, નોતી મનાણી માયાને ભાને ।
તેના વ્યોમમાં ફોમ ન રઈ, બોલ્યા સત્સંગનો પક્ષ લઈ ॥૫૨॥
કહે સહુની સમજણ કાચી, માની જુઠી સમાધિને સાચી ।

આટલા દિન સત્સંગ કરી, ઘડીકમાં મતિ કેમ ફરી ॥૫૩॥
મહારાજ દિયો પાખંડ મેલી, સત્સંગમાં ન થાવું ફેલી ।
સમાધિ કાંઈ નથી સોયલી, મોટા યોગીને પણ દોયલી ॥૫૪॥
તેતો જેને તેને કેમ થાય, બીજા માને અમે ન મનાય ।
પછી હરિ બોલ્યા ધીરા રહી, મુક્તાનંદજીને વાત કહી ॥૫૫॥
કહે સહુ મળી કરે છે જન, સ્વામી રામાનંદનું ભજન ।
તેમાંથી એને જણાતું હશે, તેતો વારશો પણ તેમ કહેશે ॥૫૬॥
એમ વાત કરી બહુવાર, પણ મનાણી નહિ લગાર ।
પછી પાસે હતા સંતદાસ, જેને અંતરે છે પરકાશ ॥૫૭॥
તેને બેસાર્યા ધારણામાંઈ, નાડી પ્રાણ રહ્યા નહી કાંઈ ।
કહે મુક્તાનંદને શ્રીહરિ, જુવો ધારણા ધીરજયે કરી ॥૫૮॥
જુવો હાથ ને પગની નાડી, જો જાગે તો ઉઠાડો જગાડી ।
મુક્તાનંદજીએ કર્યો વિચાર, નથી વાત ખોટી નિરધાર ॥૫૯॥
આવું નથી દિઠું ને સાંભળ્યું, તેતો કેમ કરી જાય કળ્યું ।
પછી મહારાજે તેને જગાડી, કહ્યું વાત કરો વ્યક્તિ પાડી ॥૬૦॥
સંતદાસના છે સત્ય બોલ, કહે દિઠો મેં બ્રહ્મમહોલ ।
તેમાં મૂરતિ દિઠી મેં દોય, ઉધ્ધવને શ્રીકૃષ્ણની સોય ॥૬૧॥
ઉધ્ધવ તે રામાનંદરૂપ, શ્રીકૃષ્ણ તે આ હરિસ્વરૂપ ।
શિવ બ્રહ્માને સનકાદિક, બીજા ઋષિ મુનિ ત્યાં અનેક ॥૬૨॥
એહાદિ બહુ મુક્તસમોહે, તેણે વિંટ્યા દિઠા એહ દોહે ।
એહ દોય છે તેજનો પુંજ, કોટી અગ્નિ અર્ક શશિ સૂર્જ ॥૬૩॥
તેજ તેજ તેજ તિયાં અતિ, તેમાં દિઠી એ દોય મૂરતિ ।
સ્વામી રામાનંદ બોલ્યા એમ, મુક્તાનંદે માન્યું નહિ કેમ ॥૬૪॥
સાચી વાત જુઠી કેમ થાશે, અંત્યે સાચું હશે તે મનાશે ।
વળી બીજા જે સમાધિવાન, તેણે એનું એ કહ્યું નિદાન ॥૬૫॥
વળતા મુંઝાણા ન સુઝ્યું કાંઈ, પછી જોયું છે અંતરમાંઈ ।
હતો પોતાને જેનો વિશ્વાસ, તે દિઠા જેઠો માધવદાસ ॥૬૬॥

માધવદાસે કરી વાત મોટી, માનો મુક્તાનંદ નથી ખોટી ।
મુક્તાનંદ સંશયવંત થયા, ત્યાંથી સહુ કાલવાણીએ ગયા ॥૬૭॥
આવ્યા સાંભળીને સહુ જન, નિર્ખિ નાથ ને થયા મગન ।
બીજાં આવ્યાં બાળાં ભોળાં બહુ, તેતો સુખી સમાધિએ સહુ ॥૬૮॥
થાય ધારણા ન રહે નાડી, મેલે કોરે ઉપાડી ઉપાડી ।
એવી સામર્થી સહુને દેખાડી, કહ્યું એક ને આવ્ય જગાડી ॥૬૯॥
તૈયે સર્વે ઝટોઝટ જાગ્યાં, આવી પ્રભુજીને પાયે લાગ્યાં ।
કહે મહારાજ મળે જો કોટી, કેમ કરશે સમાધિને ખોટી ॥૭૦॥
સુણી મુક્તાનંદે મેલ્યું માન, પ્રભુ તમે પૂરણ ભગવાન ।
પછી નમ્રતાએ પાય નમ્યા, પ્રભુ કરજ્યો અમપર ક્ષમા ॥૭૧॥
પછી પ્રેમેશું પૂજીયા નાથ, કરી સ્તુતિ ને જોડિયા હાથ ।
ત્યારે પ્રભુજી પ્રસન્ન થયા, કરી મુક્તાનંદજીને દયા ॥૭૨॥
પછી મુક્તાનંદને વચને, થાય સમાધિ બહુ જનને ।
દેખે સ્વર્ગ કૈલાશ વૈકુંઠ, તેમાં જરાય ન મળે જુઠ ॥૭૩॥
દેખે ગોલોક શ્વેતદ્વીપને, જોઈ બ્રહ્મપુર હર્ષ મને ।
એહ આદિ બીજાં બહુ ધામ, જાગી જન લિયે તેનાં નામ ॥૭૪॥
પછી એજ પ્રકરણ ચલાવ્યું, સર્વે જનતણે મન ભાવ્યું ।
જેજે સંત બેસારે ભજને, થાય સમાધિ તેને વચને ॥૭૫॥
સંત વિના બીજાં જન જેહ, થાય સમાધિ કરાવે તેહ ।
તે પ્રતાપ છે મહારાજતણો, શું કહીએ વળી વર્ણવી ઘણો ॥૭૬॥
ત્યારપછી ગયા ગુજરાત્ય, કહું તેહની સાંભળો વાત ।
જઈ અમદાવાદમાં આપ, તિયાં દેખાડ્યો પ્રૌઢ પ્રતાપ ॥૭૭॥
આવે દર્શને કોઈ નરનાર, તેના હૃદયમાં દિશે મોરાર ।
થાય સમાધિ ન રહે નાડી, નાથ ઉઠાડે તેને જગાડી ॥૭૮॥
સર્વે લોક આશ્ચર્ય પામિયાં, નાથ ચરણે શિશ નામિયાં ।
જન મળી કરે જેજેકાર, પ્રભુ પ્રકટ્યા થયો અવતાર ॥૭૯॥
એવી વાત શ્રવણે સાંભળી, ઉઠ્યા ભેખ અંતરમાં બળી ।

આવ્યા મારવા મળી અસુર, જેમ ઊલુકને ઉગ્યો સુર ॥૮૦॥
પછી નાથે નિર્માનને ગ્રહ્યું, આપે સમર્થ પણ સર્વે સહ્યું ।
એમાં કરવું હતું જે કાજ, કરી ચાલ્યા ત્યાંથી મહારાજ ॥૮૧॥
સંત જોઈને પામિયા સુખ, થયું દુષ્ટ પાપિયાને દુઃખ ।
દિવ્યચરિત્ર કરી મુરારી, આવ્યા સોરઠમાં સુખકારી ॥૮૨॥

ઇતિ શ્રીમદેકાન્તિકધર્મપ્રવર્તક શ્રીસહજાનંદસ્વામિ શિષ્ય નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે ભક્તચિંતામણી મધ્યે મહારાજેસમાધિનું પ્રકરણ ચલાવ્યું એ નામે ઓગણપચાસમું પ્રકરણમ્ ॥૪૯॥